

SOUSEDÍK, Stanislav: *Svoboda a lidská práva*. Praha : Vyšehrad, 2010. 131 s. ISBN 978-80-7429-036-7

Ludské práva sú jednou z hlavných tém súčasného politického diania i myslenia. Dá sa povedať, že celý novoveký politický vývoj západnej civilizácie sa niesol v znamení boja za ich uznanie a presadenie. Osobitnú dôležitosť nadobudli po skúsenosti ľudstva s dvoma najväčšími totalitnými režimami 20. storočia. Stanislav Sousedík vo svojej knihe *Svoboda a lidská práva* poukazuje na nebezpečný paradox – totiž, že napriek mimoriadnemu ohlasu myšlienky ľudských práv v dnešnom svete sa ich teoretické zdôvodnenie dostalo do hlbokej krízy, ktorá ohrozuje aj ich rešpektovanie v praxi. V tejto svojej rozsahom útlej, ale myšlienkovo bohatej knihe mapuje korene tejto krízy a naznačuje východiská z nej.

Kniha je koncipovaná historicko-systematicky. Autor v nej predkladá dejinný prehľad vývoja myšlienky ľudských práv od staroveku po súčasnosť a do jeho rámca vkladá systematické vysvetlenie prirodzenoprávnej náuky, vychádzajúce z myslenia Tomáša Akvinského. Sousedíkovi tu však nejde o historicky vernú rekonštrukciu Akvinského náuky o prirodzenom zákone, ale skôr o jeho vlastnú, voľnú interpretáciu. Autor vidí príčiny súčasnej krízy zdôvodnenia ľudských práv v odklonení sa novovekého politického myslenia od klasickej prirodzenoprávnej náuky. Ľudské práva sú totiž podľa Sousedíka časťou etiky a ich odôvodnenie vychádza z odôvodnenie etiky ako takej. A podľa autora práve klasická prirodzenoprávna náuka môže dať etike pevnejší základ ako jej novovekí rivali. Sousedík upozorňuje na to, že aj keď novovekí politickí filozofi často hovorili o prirodzenom zákone, odtrhli ho od jeho metafyzického zdôvodnenia, čím z neho urobili veľmi vratkú ideu, ktorá sa stala ľahkým terčom kritiky. Východisko z tejto krízy vidí Sousedík v obnove klasickej, predosvietenskej filozofickej náuky o prirodzenom zákone. Keďže táto teória spočíva na metafyzických základoch, bez ktorých nedáva zmysel, jej znovuoživenie nie je podľa autora mysliteľné bez obnovy metafyziky.

Historický výklad začína Sousedík stručným pohľadom na zárodoky myšlienky ľudských práv implicitné vo veľkých náboženských tradíciách – v kresťanstve, budhizme, islame a konfucianizme. Zdôrazňuje, že hoci sa náboženskému zdôvodneniu ľudských práv venuje v knihe len okrajovo, nie je to preto, že by ho nepokladal za dôležité, ale z toho dôvodu, že hlavný zámer jeho eseje je filozofický, nie teologický. Poukazuje na to, že náboženské odôvodnenie ľudských práv je myšlienkovo omnoho bohatšie a hlbšie ako čisto filozofické, ale toto je zas pevnejšou bázou konsenzu medzi ľuďmi vyznávajúcimi rôzne náboženstvá, prípadne nenáboženské svetonázory. Potom sa zameriava na prvé filozofické prirodzenoprávne myšlienky u sofistov, Aristotela a stoikov, odkiaľ prechádza priamo ku krátkemu dejinno-filozofickému výkladu konceptu

prirodzeného zákona u Tomáša Akvinského, ktorý podľa Sousedíka uskutočnil originálnu a impozantnú syntézou najvýznamnejších predošlých i súdobých myšlienkových prúdov. Môže sa zdať svojvoľné, že Sousedík vo výklade preskočil prakticky tisíc rokov. Autor si tento problém uvedomuje a priznáva, že z dôvodu značne obmedzeného rozsahu svojej knihy musí pristupovať k dejinnému výkladu eklekticky. Kritériom voľby je pre neho súvis s hlavnou tézou jeho eseje o kríze zdôvodnenia ľudských práv a o možnostiach jej prekonania.

Po tejto prvej dejinnej časti nasleduje systematický výklad náuky o prirodzenom zákone. Sousedík ho začína prípravnými úvahami o univerzálnych základných ľudských dobrách a skúma námietku historického relativizmu, ktorý odmieta ich rozmer univerzálnosti. Nato analyzuje sémantiku slova „dobrý“, najmä jeho deskriptívny a preskriptívny význam. Tieto úvodné úvahy zakončuje vysvetlením pojmu ľudskej prirodzenosti a teoretického i praktického rozumu. Nasleduje samotné vysvetlenie pojmu prirodzeného zákona. Sousedík zhrnuje jeho význam takto: „Prirodzený zákon možno vymedziť ako praktickým rozumom poznaný predmet nejakej našej prirodzenej náklonnosti. Praktické poznanie určitého predmetu spočíva všeobecne vzaté vo formulovaní pokynu, že sa o tento predmet máme usilovať, alebo sa mu vyhnúť. Ak teda praktickým rozumom poznáme nejaký predmet prirodzenej náklonnosti, znamená to, že formulujeme pokyn, a práve tento naším rozumom formulovaný pokyn je prirodzeným zákonom.“ (s. 62) Sousedík rozoznáva štyri základné prirodzené ľudské náklonnosti resp. štyri základné ľudské dobré a na nich demonštruje obsah prirodzeného zákona. Ide o dobro života a jeho zachovania, dobro priateľstva, dobro zachovania ľudského rodu a napokon dobro poznania. Autor zdôrazňuje, že prirodzený zákon je vzhľadom na svoj podstatný obsah všeobecný a nemenný, hoci akcidentálne sa mení – prispôsobuje sa okolnostiam a konkrétnym situáciám.

Záverečná úvaha systematickej časti sa zaoberá otázkou záväznosti prirodzeného zákona. Sousedík skúma tri navrhované riešenia: Prvé riešenie: prirodzený zákon nás zaväzuje na základe prirodzených sankcií – prirodzenej odmeny vyplývajúcej z konania v zhode s prirodzenosťou a prirodzenej ujmy vyplývajúcej z konania proti prirodzenosti. Druhé riešenie: prirodzený zákon nás nezaväzuje odmenami a trestami, ale je niečím takým vznešeným, že nás zaväzuje úctou, ktorú vyvoláva sám osebe, aj bez pomyslenia na sankcie. Tretie riešenie: k zachovávaní prirodzeného zákona zaväzujeme dobrovoľne sami seba. Sousedík poukazuje na nedostatočnosť týchto riešení a konštatuje: „Zdá sa teda, že nám prirodzený zákon síce niečo prikazuje, ale k tomu, aby sme sa tým riadili, nás – aspoň na základe toho, čo o ňom doteraz vieme – nezaväzuje. Našou tézou je, že ľudské práva plynú z prirodzeného zákona. Ak by to však bolo skutočne tak, že nás prirodzený zákon k ničomu nezaväzuje, potom by nás samozrejme nezaväzoval ani k rešpektovaniu ľudských práv. A to by nebola pre ľudské práva dobrá správa.“ (s. 73) Sousedík prichádza k záveru, že garantom záväznosti prirodzeného zákona je Boh a že bez predpokladu jeho existencie chýba mravnej záväznosti pevný základ. Existencia Boha však podľa neho nie je výlučne objektom náboženskej viery, ale aj filozofickej racionálnej

argumentácie. Metafyzika je podľa Sousedíka vstave poskytnúť nám rozumové dôvody pre uznanie Božej existencie.

Tretia, záverečná časť Sousedíkovej eseje je pokračovaním dejinného výkladu a zaoberá sa vývinom prirodzenoprávneho myslenia a reflexie o otázke ľudských práv od Akvinského až po súčasnosť. Autor v nej uvažuje o tom, ako a prečo od sklonku stredoveku postupne dochádzalo k erózii východísk prirodzenoprávnej náuky a zhruba od polovice 19. storočia ku strate jej dominantného postavenia v európskom myslení a k jej postupnej marginalizácii. Príčinu vidí najmä v kríze metafyziky a v protimetafyzickej klíme novovekej a súčasnej filozofie. Zdá sa však, že ku klimatickým zmenám dochádza nielen v geologických dejinách našej planéty, ale aj v dejinách filozofie a kultúry. V súčasnosti sa črtá na obzore obnovený záujem o metafyziku, pretože filozofi si začínajú uvedomovať nedostatočnosť a plytkosť čisto empirického prístupu ku skutočnosti. Sousedíkova esej je cenným príspevkom do tohto procesu a do uvažovania o teoretickom zdôvodnení dôstojnosti človeka, ktoré je v konečnom dôsledku zároveň súčasťou zápasu o praktické uznanie jeho práv.

Hovorí sa, že čím je niekto lepším odborníkom vo svojej oblasti, tým zrozumiteľnejšie, prístupnejšie vie vysvetliť aj veľmi zložité problémy, ktoré s ňou súvisia. Kniha Stanislava Sousedíka je dôkazom toho. Skĺbil v nej fundovanosť a odbornosť s mimoriadne jasným a názorným výkladom. Domnievam sa, že môže priniesť nemalý úžitok nielen úzkemu okruhu ľudí, ktorí sa profesionálne venujú filozofii, ale aj širšej verejnosti, pre ktorú je veľmi vhodná okrem iného aj ako určité vovedenie do otázok sociálnej etiky vo všeobecnosti alebo tiež špecifickejšie do etiky Tomáša Akvinského.

Mgr. Martin Csontos
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava